

Atilâ Dorsay

50

UNUTULMAZ
FİLM *Daha*

Sinemanın Hazinesi

Remzi Kitabevi

Atilâ Dorsay

50 UNUTULMAZ
FİLM *Daha*
Sinemanın Hazinesi

50 UNUTULMAZ FİLM DAHA / Atilla Dorsay

© Remzi Kitabevi, 2019

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Yayına hazırlayan: Nesrin Arslan

Kapak: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1920-0

BİRİNCİ BASIM: Ekim 2019

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi
4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul
Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

Cilt: Çifçi Mücellit, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi
5. Cad. No: 24-25 Bağcılar-İstanbul
Tel (212) 629 4783

Bu kitap yakın zamanda en acı biçimde vefat eden sinema yazarı Cüneyt Cebenoyan'a ve iki kez kalbi durarak 'ölümlerden dönen' sinema adamı, sadibey.com sitesinin kurucusu ve sahibi Sadi Çilingir'e adanmıştır.

İçindekiler

<i>Bir Tragedya Kahramanı: Cüneyt Cebenoyan</i>	9
<i>Ölümün Eşiğinden Dönmek: Sadi Çilingir</i>	11
Sunuş	13
<i>Yarına Yol Ver (Make Way for Tomorrow, 1937)</i>	17
<i>Balo Karnesi (Un Carnet de Bal, 1937)</i>	21
<i>Lydia (Lydia, 1942)</i>	21
<i>Sisler Rihtımı (Le Quai des Brumes, 1938)</i>	26
<i>Notre Dame'in Kamburu (The Hunchback of Notre Dame, 1939)</i>	30
<i>Tuzak (Pieges, 1939)</i>	35
<i>Arabistan Geceleri (Arabian Nights, 1942)</i>	39
<i>Ali Baba ve 40 Haramiler (Ali Baba and the Forty Thieves, 1944)</i>	39
<i>Entrika Ortamı (Background to Danger, 1943)</i>	43
<i>Korku Bakanlığı (Ministry of Fear, 1944)</i>	47
<i>Zafer Yaratan Casus (Cloak and Dagger, 1946)</i>	47
<i>Kanlı Gölge (Laura, 1944)</i>	52
<i>Tehlikeli Deney (Experiment Perilous, 1944)</i>	56
<i>Salome Dans Ediyor (Salome Where She Danced, 1945)</i>	60
<i>Zanlı (The Suspect, 1945)</i>	64
<i>Hüküm (The Verdict, 1946)</i>	68
<i>Çifte Hayat (A Double Life, 1947)</i>	72
<i>Kaba Güç (Brute Force, 1947)</i>	76
<i>Rakibeler (The Two Mrs. Carrolls, 1947)</i>	80
<i>Reklamcılar (The Hucksters, 1947)</i>	84
<i>Çıplak Şehir (The Naked City, 1948)</i>	88
<i>Eve Dönüş (Homecoming, 1948)</i>	92
<i>Yanlış Numara (Sorry Wrong Number, 1948)</i>	96
<i>Zafer Abidesi (Arch of Triumph, 1948)</i>	100
<i>Milano Mucizesi (Miracolo a Milano, 1950)</i>	104
<i>Pandora ve Uçan Hollandalı (Pandora and the Flying Dutchman, 1950)</i>	108

Tehlike İşareti (<i>In A Lonely Place</i> , 1950).....	112
Avare (<i>Awara</i> , 1951)	116
Tepedeki Fırtına (<i>Thunder on the Hill</i> , 1951)	120
Ankara Casusu (<i>Five Fingers</i> , 1952).....	124
Kader Yolcuları (<i>My Cousin Rachel</i> , 1952)	128
Sevimli Kumarbaz (<i>Mississippi Gambler</i> , 1953).....	132
Caniler Avcısı (<i>The Night of the Hunter</i> , 1955).....	136
Yağmurda Mucize (<i>Miracle in the Rain</i> , 1955).....	140
Cinayet Rüzgârı (<i>Tribute to a Bad Man</i> , 1956)	144
Kan Dökmeyeceksin (<i>Friendly Persuasion</i> , 1956)	148
Korkusuz Kahraman (<i>Jubal</i> , 1956).....	153
Ölmeyen İnsanlar (<i>Lust for Life</i> , 1956).....	157
Anahtar (<i>The Key</i> , 1958)	161
Bir Soygun Hikâyesi (<i>Odds Against Tomorrow</i> , 1959).....	165
Yankesici (<i>Pickpocket</i> , 1959)	169
Yasak! (<i>Verboten!</i> , 1959).....	173
Hakikat (<i>La Verite (The Truth)</i> , 1960)	177
Ren Geçidi (<i>Le Passage du Rhin</i> , 1960).....	182
Nefret (<i>Le Mepris</i> , 1963)	186
Zorba (<i>Zorba the Greek</i> , 1965)	190
Aşk Mevsimi (<i>The Graduate</i> , 1967).....	195
Yürüyen Ölülerin Gecesi (<i>The Night of the Living Dead</i> , 1968).....	199
Londra Canavarı (<i>10 Rillington Place</i> , 1970).....	203
Bir Daha Çal, Sam (<i>Play it Again, Sam</i> , 1972).....	207
Burjuvazinin Gizli Çekiciliği (<i>Le Charme Discret de la Bourgeoisie</i> , 1972).....	211
Şark Ekspresinde Cinayet (<i>Murder on the Orient Express</i> , 1974)	215
Güz Sonatı (<i>Höstsonaten / Autumn Sonata</i> , 1978).....	219
Film adları dizini.....	223
Yönetmenler dizini.....	224

Bir Tragedya Kahramanı

Cüneyt Cebenoyan

Bu kitabın ilk cildini, 2017'de tam çıktığı sıralarda aramızdan ayrılan Giovanni Scognamillo ve Mithat Alam'a adanmışım. Bu kez de gündemdeki iki sinema adamına adıyorum. Allhtan biri son dakikada sıyrılıp en sağlıklı biçimde hayata dönen...

Cüneyt Cebenoyan son yıllarda aramıza giren, kendine özgü sinema yazarlarından biriydi. Geçmişte çok karşılaşmış değildik. Ama o onulmaz sinema tutkusu da, bir zamanlar hayatını kazanmak için sıvandığı tercüman-rehberlik de benim ilgi alanlarım arasındaydı

Önceleri onu daha çok uzaktan izlediğimiz o talihsizlikler yığınıyla tanıdık. 1994'te, terör belasına yakalanmış bir Türkiye'de, İstanbul'un göbeğindeki The Marmara Oteli'ne bırakılmış bir bombanın tesadüfen hedefi olan iki kişiden biri, ablası Yasemin Cebenoyan olmuştu. Diğeri ise sevgili Onat Kutlar. Yasemin hemen ölmüştü. Onat Kutlar ise günler sonra...

Cebenoyan eşi ve oğluyla

*Cüneyt, Leyla Özalp, Gülseren Güçhan, Binnur Feyizli,
Atillâ-Leman Dorsay ve Elif Çilingir*

Sanıyorum ilk gününden başlayarak *Birgün* gazetesinde yazmıştı. Ve SİYAD-Sinema Yazarları Derneği'ne girmiş, aramıza karışmış, yıllık seçmelerimize katılmıştı. Ama acı kaderi peşini bırakmadı. 20. yıldönümü yakın zamanda anılan o uğursuz 1999 depreminde, Cüneyt hem ana-babasını, hem de küçük yaşta oğlunu yitirdi. Tatile gittikleri Yalova'daki bir sitede hemen yıkılan evlerinin altında kalarak öldüler.

Cüneyt yine de kendini toparladı. Eşi Ayşegül'ün büyük desteğiyle. Ve yeni bir çocuğa kavuşarak... Sinemaya farklı ve hayli kişisel bir açıdan bakıyordu. Ve Sinema Ortak Aşkımız grubunun buluşmalarında da karşılaşip konuşuyorduk.

Ama kaderin cilveleri bitmemişti. 5 Ağustos 2019'da Konya yolunda arabasıyla giderken bir başka arabaya çarptı. Ve hemen orada öldü. Yanı başındaki Ayşegül Hanım'ın sağ-salim çıkması tek teselliydi.

Bu gerçek anlamıyla acıyla yoğrulmuş bir hayattı. Bir tür modern tragedya... Kaderin kimi zaman en iyilere en acıklı sonları, en korkunç akıbetleri layık görmesinin en tipik örneklerinden biri. Onu hep özlemlerle ve üzüntüyle anacağız. Biraz da Onat gibi...

Ölümün Eşiğinden Dönmek

Sadi Çilingir

İşte yine yakın zamanda bizleri çok üzen bir başka olay. Çok sevgili bir dostun geçirdiği acı günler.

Aslında son dönemde asıl hasta olan eşi Elif'ti. Ve Sadi Bey çeşitli sorunları olan eşine kol-kanat geriyordu. Oysa şimdi o sürekli kocasının başında. Onca seveniyle birlikte...

1969 yılında Sinematek Derneği'ne üye olarak giren, 1989 yılından itibaren *Sinema Gazetesi*'ne yazmaya başlayan Sadi Bey, daha sonra aylık *Cinemascope* ve *Antrakt* dergileri; zaman zaman *Ekotimes*, *Metropol*, *Cosmolife*, *Sonsuz Kare* gibi yayınlarda yazmıştı. 1990 yılında, onunla çok da tanış değil iken, sinema üzerine bir tartışmada *Cumhuriyet* gazetesine benim için çok övücü bir yazı yazarak desteklemiş ve o ortamda bana büyük moral vermişti. Şaka değil, Onat Kutlar'la tartışıyorduk!... (Belki bu tartışmaya anılar kitabımın devamında yer veririm.)

Sadi, eşi Elif, Dorsaylar ve Çiğdem Kömürçüoğlu

Sadi Bey yaklaşık on yıl önce bir kalp ameliyatı geçirmiş. Geçen yaz ortasında ağrı-sızı başlamış, hastaneye götürmüşler ve acele anjiyoya almışlar. Ama sonra kalbi durmuş, on dakika kadar sonra hayata dönüş yapmış. Uzun süre yoğun bakımda yattı, sonra bir kalp durması daha geçirdi.

O arada doktorlar 'beyin dondurma' lafını etmişlerdi. Bu bir tür 'vücudu rölantiye almak' demekmiş. Sonuç kabaca 70 saat sonra belli oldu ve Sadi Bey mucizevi şekilde iyiye doğru gitti. Beyinde bir hasar olasılığı da, Allah'a şükür gerçekleşmedi.

Sadi 2005 yılında sadibey.com adlı sinema sitesini kurmuştu. O gün bugündür sürekli yazar, çizer; tüm sinema olaylarını, oynayacak tüm filmleri, basın gösterimlerini duyurur. Ona artık Sadi Bey deriz; ben arada "İşte muhtar geldi!" diye takılırım!...

Ama 'ilahi güçler' sonunda bize Sadi'yi bağısladı. Öncelikle başta Elif Hanım ve tüm ailesine, sonra da sinemaseverlere... New York'ta yaşayan, Türkiye'yi ziyaretten sonra oraya dönen, ama bu durum ortaya çıkınca alelacele geri gelen oğlu Can ve eşi Emine'ye de... Emine Hanım'ın annesi 'kaynana' Eser Bayar'la birlikte hep başında oldular.

Sonunda 19 Eylül 2019 günü, Sadi Bey Memorial Hastanesi'nden çıkıp evine gitti. Şu günlerde dinleniyor. Umarım yakında aramıza katılır ve muhtarlık görevine başlar!

Leman ve Çilingir Ailesi: Eşi, oğlu ve gelini

Sunuş

Evet, işte 2017’de yayınlanan *50 Unutulmaz Film: Sinemanın Hazineleri* kitabımın bir ikinci cildi. Elim kalem tuttuğça (eski bir deyim oldu ama...), belleğim diri kaldıkça ve de ‘kitaplar var oldukça’ daha birkaç cilt gelebilir. Sinema tarihine *100 Yılın 100 Filmi* gibi kategorik, ilkeli ve aşırı seçmeci toplamların ötesinde de, daha özgür biçimde yaklaşabilmek ve benim gibi sinefillere kulak vermek en azından belli bir kesimi ilgilendirdiği ölçüde...

İlke yine aynı. Temelde *Milliyet-Sanat* dergisine her ay yazdığım; hâlâ aklımda olan; kimileri unutulmuş, ama hatırlanmasında yarar gördüğüm filmlere, biraz da güncelliğin çağırısı ve kıskırtmasıyla getirdiğim kişisel yaklaşımlar. Bunlara yine önceden yazdığım, ama hiç kullanılmamış –yani dergide de çıkmamış– kimi yazıların da katılmasıyla...

Ki bu tür yazılar ilk kitaba kıyasla daha fazla. Aralarında *Yarına Yol Ver*, *Tuzak*, *Entrika Ortamı*, *Salome Dans Ediyor*, *Hüküm*, *Zafer Abidesi*, *Eve Dönüş*, *Yanlış Numara*, *Yağmurda Mucize*, *Korkusuz Kahraman*, *Londra Canavarı*, *Hakikat* gibi önemli filmler var. 10 kusur yazı ve kabaca kitabın dörtte biri. Böylece birçok önemli film ilk kez okur önüne çıkıyor.

Yönetmenlerin çoğu –34 kadarı– Amerikalı. Daha doğrusu öyle görünüyor. Ama bu ne derece doğru?... Bir yandan Hollywood’un dünya sinemasının bir tür başkenti sayıldığı, özellikle de 1920’lerden ve Nazizm’in yükselmesinden itibaren tüm Avrupa’dan oraya göçün sıradan bir tavır haline geldiği o yıllarda, filmlerini ABD’de çekseler de milliyetlerini hiç unutmayan ve yadsımayan o benzersiz sanatçıları bir kalemde Amerikalı sayabilir miyiz?

Kitaptan gidersek, William Dieterle, Douglas Sirk, Mike Nic-

hols, Robert Siodmak, Henry Koster gibi sanatçılar aslında elbette Almandır. Ayrıca Fritz Lang ve Otto Preminger gibi Alman kökenli dâhiler daha da eskidir: çoktan tarihe gömülmüş Avusturya-Macaristan imparatorluğunun vatandaşı olarak doğmuşlardır. Ve hemen hepsi Almanya'nın 1910-20'lerde keşfedip tanıttığı ve dünya sanatını onca etkileyen Ekspresyonizm-Dışavurumculuk akımının seçkin temsilcileridir.

En ünlü filmlerini ABD'de vermiş olsa da, Jacques Tourneur elbette aslen Fransız'dır. İngilizlerse anglo-sakson sıfatının ardında Amerikalılarla iyice kaynaşmışlardır: kolay ayrılmaz biçimde... Ama diyelim ki Carol Reed veya Charles Laughton (ünlü oyuncu, ama tek yönetmenliği *Caniler Avcısı* tam bir başyapıt olan!), tipik İngiliz olarak kalırlar.

Rudolph Maté Rus kökenlidir. Anatole Litvak Ukrayna kökenli olup işe Rusya'da başlamış, sonra ABD'ye göç etmiştir. Lewis Milestone ise Moldova-Ukrayna kökenli. İsmi Fransız gibi gözükse de ABD'de doğmuş Rus Yahudisi kökenli Jules Dassin, sonradan Avrupa'ya da gidip filmler yapmıştır.

Ve tüm o has Amerikan sayılabilecek büyük adlar. Özetleyerek anmak gerekirse Leo McCarey, Arthur Lubin, Raoul Walsh, Don Siegel, George Cukor, Mervyn LeRoy, Albert Lewin, Nicholas Ray, Joseph Mankiewicz, William Wyler, Delmer Daves, Vincente Minnelli, Samuel Fuller, Robert Wise, Richard Fleischer, Woody Allen, Sidney Lumet. Ve başkaları.

Fransız sineması bu kitapta iyi temsil edilmiş denebilir. Tam yedi ustayla... Tourneur'ün yanı sıra Julien Duvivier, Marcel Carne, Robert Bresson, H. G. Clouzot, Andre Cayatte, Jean Luc Godard ile... İsveç sinemasından emsalsiz Ingmar Bergman... İspanyol sinemasından yine büyük bir usta, Luis Buñuel. Ve İtalyanlardan Vittorio de Sica... Yunanlı Michael Cacoyannis. Ve Hint sinemasından Raj Kapoor.

Film sayılarına gelince... İkişer filmle anılanlar çok değil. Julien Duvivier, Fritz Lang, Jules Dassin, Robert Siodmak, Robert Wise, Rudolph Maté. Bunun bu yönetmenlerin illa da diğerlerinden daha usta olduğu anlamına gelmediği açık... Zaten iki yö-

netmen iki filmleri –ortak noktaları nedeniyle– birlikte anılarak girmiş: Julien Duvivier ve Fritz Lang.

Filmler ve yıllar ilişkisine gelince... Kitabın doğası ve mantığı gereği, geçmişe dönük olduğu açık. Böylece 30'lardan 5 film, 40'lardan 19 film, 50'lerden 18 film, 60'lardan 5 film ve 70'lerden de 5 film var. Sinema tarihine bakışımın kişisel seçimi olarak... Ama aynı zamanda, 1966 sonunda başlayan sinema yazarlığım-daki eleştirilerimin çok büyük bölümünü kitaplaştırmış olmam nedeniyle...

Filmlerin seçilişinde ise birçok kez güncellikten etkilendiğim bir gerçek. Örnek vermek gerekirse (ve yine kitabı izleyerek): *Sisler Rihtımı*'nı elbette Michele Morgan'ın ölümü nedeniyle yazdım. *Notre Dame'ın Kamburu* ise ünlü katedralin yanmasından esinlendi. Kayıp sanılan *Tuzak* filminin bulunması ve DVD'sinin çıkması o yazıyı doğurdu. Aynı şey *Hüküm* ve *Çifte Hayat* için de geçerli.

Tehlike İşareti elbette her Nicholas Ray filmi gibi anılmayı hak ediyordu. Ama asıl itici güç, başkadın rolündeki Gloria Gra-hame'ın hayatını anlatan *Yıldızlar Asla Ölmez* filminin (Nisan 2018'de) gösterime girmesi oldu. *Avare* ise Hint filmlerinin (öze-likle *Dangal*'la başlayarak) ülkemizde yeniden moda olmasının sonucu.

Ankara Casusu kuşku yok ki Çiçero denen ünlü casusun ha-yatını anlatan bir yerli filmin yapıp ilgi görmesinin etkisiyledir. *Ölmeyen İnsanlar*, yine ressam Van Gogh'un hayatını anlatan ye-ni bir filmin gösterime girmesiyle ilişkiliydi. *Kader Yolcuları* ise oyuncusu Olivia de Havilland'ın tam 103 yaşına girmesinin esin-lediği bir yazı oldu.

Ren Geçidi oyuncusu Charles Aznavour'un ölümü nedeniyle ele alındı. *Nefret*, yönetmeni Jean-Luc Godard'ın yepyeni bir fil-minin gösterime girmesi dolayısıyla yazıldı. *Aşk Mevsimi* ise Sine-ma Ortak Aşkımız grubumuzdan sevgili İhsan'ın ünlü 'yıldönüm-lerini anma' çabası sırasında bize hatırlattığı Anne Bancroft'un ölüm yıldönümü vesilesiyle yazıldı.

Luis Buñuel'in başyapıtı *Burjuvazinin Gizli Çekiciliği* son dö-

nemde onu hatırlatan filmlerin çokluğu nedeniyle yazıldı: Aronofsky'nin *Anne*, Haneke'nin *Mutlu Son*, Östlund'un *Kare* gibi yapıtları... *Şark Ekspresinde Cinayet* klasiği elbette yepyeni bir yorumu nedeniyle gündeme geldi.

Ve de Ingmar Bergman filmi *Güz Sonatı*, 2018 İstanbul festivalinde Bergman'a dokuz filmiyle yapılan saygı duruşu nedeniyle seçildi. Ama onca filmi arasından bunu seçmemi ve böylece oyuncu Ingrid Bergman'ın iki filmiyle bu kitaba girmesini, benim ona olan ve hiç saklamadığım hayranlığıma bağlarsanız... Belki bilinçaltımda olmuş olsa da, sanırım haklı çıkarsınız!

Eylül 2019

Bir komedi ustasının en hüzünlü filmi

YARINA YOL VER

Make Way for Tomorrow – 1937

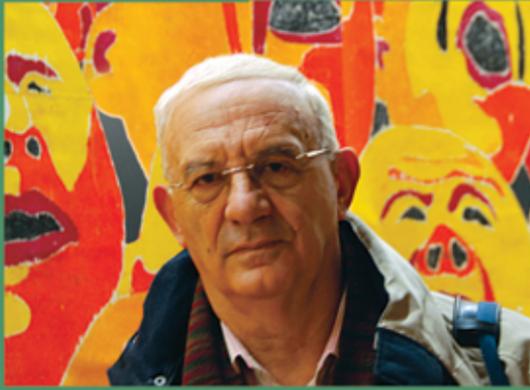
Yönetmen: Leo McCarey/**Senaryo:** Vina Delmar/**Görüntü:** William C. Mellor/**Müzik:** George Antheil/**Oyuncular:** Victor Moore, Beulah Bondi, Thomas Mitchell, Fay Bainter, Porter Hall, Barbara Read, Gene Lockhart /Paramount filmi

Alanı temelde komedi olan bir klasik Amerikan ustasının belki en duygusal, en hüzünlü filmi... Leo McCarey (1898-1969) daha 1920'lerde kısa komedilerle başladığı ve Charley Chase, Laurel ile Hardy, Eddie Cantor, Marx Kardeşler, Harold Lloyd gibi büyük komedyenlerle işbirliği yaparak pekiştirdiği 'gag' duygusu ve komedi yeteneğiyle, duygusallığa pek prim vermez görünürdü. En azından başlarda...

Ancak 1937'deki bu filmi, her ne kadar şirketi Paramount tarafından 'iş yapmaz' korkusuyla bir komedi olarak tanıtıldıysa da aslında alabildiğine kederli bir film. Sanatçının 1940'lardaki *Going My Way* veya *The Bells of Saint Mary's* gibi dinselliği ve de Bing Crosby'yi odak olarak alan aşırı duygusal yapımlarındaki kolaycılığa düşmeden, sırf hikâyenin kendi kıvrımları ve oyuncuların içtenliğiyle insanı hayli üzen bir film...

Nitekim seyirci reklamların arkasına geçip filmin asıl özelliklerini keşfetmeyi ve filmi o yılın en çok ve en içten anlatan filmi yapmayı başardı. Hatta ünlü İngiliz belgescisi John Grierson "Yılın en parlak biçimde yönetilip oynanmış filmi" derken, İngiliz yazarı Graham Greene "Film izlerken bir tür sefalet ve insanlık-dışı olma duygusu sinirlerinize egemen oluyor" diye yazmıştı.

Bu mütevazı görünüşlü, star oyuncusuz film, kadın yazar Josephine Lawrence'in *The Years Are So Long* (Yıllar O Kadar Uzun ki) adlı çok-satan romanından uyarlanmıştı. Yazar 1929 büyük ekonomik krizinin etkilerini tüm 30'lar boyu hisseden bir Amerika'da yaşlı bir çiftin öyküsünü anlatmıştı.

(foto: Leman Dorsay)

Atilla Dorsay, Sinemanın Hazinesi: 50 Unutulmaz Film kitabının bu ikinci cildinde, yine sinema tarihine 'en özgür biçimde' eğiliyor. Ve 30'lardan 70'lere hatırlanması gereken ya da güncelliğın anımsattığı filmleri ele alıyor: *Sisler Rıhtımı*'ndan *Notre Dame'ın Kamburu*'na, *Yanlış Numara*'dan *Pandora*'ya, *Milano Mucizesi*'nden *Avare*'ye, *Ankara Casusu*'ndan *Zorba*'ya, *Yankesici*'den *Burjuvazinin Gizli Çekiciliği*'ne, *Yürüyen Ölülerin Gecesi*'nden *Şark Ekspresinde Cinayet*'e... Bir kez daha, sinema sevgisiyle tutkusunu birleştiren yazılar bir arada...

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-1920-0

9 789751 419200